

Entrevista a Mar Sureda Perelló

Lectura de la tesi vinculada al
projecte de First (Literary) Dates

First Literary Dates

@first_literary_dates

Lectura de la tesi titulada: *Las experiencias lectoras como fenómeno pedagógico tentacular. Una investigación difractiva sobre la lectura autónoma y los procesos de subjetivación del alumnado de secundaria en el proyecto First (Literary) Dates*, ha estat dirigida per Juli Palou i Juana Maria Sancho.

ENTREVISTA A MAR SUREDA PERELLÓ

- **Quina és la gènesi de la teva tesi? Per què una tesi doctoral sobre First Literary Dates?**

És una fantàstica pregunta per començar, de fet jo mateixa me l'he feta durant molt temps. Perquè, algú que ve del camp de les arts visuals, faria una tesi sobre un projecte com First Literary Dates (FLD) o sobre lectura?

La meva trajectòria es defineix per la interconnexió entre disciplines i modes de representació. Vaig estudiar Belles Arts, però també assistia a classes d'estudis literaris i m'interessava la investigació i les pràctiques artístiques col·laboratives. Aquesta interconnexió entre imatge, paraula i societat permeava tots els meus projectes, fins i tot l'àmbit laboral. Durant el màster d'Arts i Educació a la Facultat de Belles Arts (UB), vaig conèixer el projecte FLD, gràcies a qui seria la meva futura directora de tesi. Em vaig enamorar del projecte i vaig sol·licitar fer les pràctiques vinculades a ell.

El que més em va emocionar era que FLD és una xarxa de connexions i contagis. No es tracta únicament de promoure el plaer lector, és un ecosistema viu que fomenta la lectura a través de metodologies i trobades diverses, on cada participant pot trobar la seva forma d'apropar i construir l'experiència lectora. Una pedagogia lectora que no es basa únicament en els resultats, sinó en el procés que envolta l'experiència lectora i la trobada social que aquesta genera. En aquesta línia em vaig proposar indagar en quina forma FLD intenta construir ponts entre diferents disciplines i contextos que, comunament, estan separats i jerarquitcats, permeten generar trobades que generen canvis en l'alumnat i el professorat. Aquest gir em va portar a desplaçar la mirada del currículum per posar el focus en la relació pedagògica, entesa com aquella que és fruit de trobades que sorprenen, afecten i transformen.

Ara, finalitzada la tesi, reafirmo el que em va portar a iniciar-la; la literatura, les arts visuals, o la filosofia tracten de descriure allò que no té forma definida, però genera pensament utilitzant diferents eines i mitjans que s'entrellacen, la qual cosa permet establir contagis entre elles. Posar el focus en el que succeeix en la trobada de subjectivitats diverses possibilita transformar els espais educatius perquè siguin un lloc on compartir col·lectivament l'experiència d'aprendre.

ENTREVISTA A MAR SUREDA PERELLÓ

- **Quins són els marcs teòrics que has utilitzat per analitzar les experiències lectores de l'alumnat. Per què has escollit precisament la interseccionalitat i la literacitat?**

La tesi pren com a marcs conceptuals els Nous Estudis de Literacitat (NEL) i els Nous Materialismes Feministes. Ambdues perspectives acullen un paraigües de teories i estudis que postulen que la realitat social és quelcom que es construeix sempre en relació amb el món i amb el que el configura. Per tant, l'experiència d'estar, aprendre, sentir i narrar aquests mons socials per els que ens movem es un fenomen d'estudi en si mateix.

En un primer moment em vaig centrar en reconstruir històries de vida lectora de l'alumnat, però a mesura que anava indagant vaig veure que el que movia a moltes participants de FLD era precisament el fet de trobar-se. I que per tant, no em servia o no m'interessava l'experiència individual, sinó com aquesta es construeix en el moment de trobar-se. No sols trobar-se entre ells i elles, sinó trobar-se amb llibres, amb imatges, amb pràctiques. Per això vaig decidir centrar-me en les experiències lectores i no en els hàbits lectors de l'alumnat.

Amb els reptes de la comunicació en l'actualitat, resultat un tant limitant entendre allò que té a veure amb el text, únicament com un producte (lingüístic) o un procés (cognitiu), sinó que és pertinent entendre la literacitat com una pràctica situada, social, material, ideològica i històrica. És per això que els estudis que s'ubiquen dins els anomenats Nous Estudis de Literacitat (NEL) amplien la noció d'alfabetització més enllà de l'habilitat bàsica de llegir i escriure, per incloure les diverses formes en què les persones interactuen amb el llenguatge, tant escrit com visual, en contextos socioculturals específics. És un procés multidimensional que involucra la interacció entre diversos agents, incorporant aspectes cognitius, relacionals i afectius, que en cap cas s'escapen de marcs segregadors.

Així doncs, la literacitat, com tota pràctica social, es configura i construeix es de lògiques de visibilitat i invisibilitat. Les pràctiques de literacitat no són neutrals. **La lectura construeix relacions amb el món, modifica les mirades i afavoreix la comunicació, però també pot perpetuar desigualtats i vulneracions.** Per això, la literacitat té un paper fonamental en la configuració de les subjectivitats o identitats. I aquestes estan sempre afectades per estructures socials de raça, gènere, classe, cultura, religió i corporització. Això em va portar a atendre la configuració de l'experiència lectora des d'una perspectiva interseccional, ja que les produccions culturals i els sistemes estructurals de la comunitat educativa no queden fora de lògiques classistes, sexistes, racistes i segregadores.

L'estudi mostra com la trobada lectora entre subjectivitats diverses, es relaciona amb la literacitat crítica (Cassany, 2017), entesa com el predomini d'un determinat discurs que és sempre ideològic. **En els contextos i subjectivitats que configuren FLD, es generen espais en els quals compartir l'experiència lectora des d'una perspectiva de literacitat crítica implica que aquells que llegeixen i participen puguin discutir i analitzar els textos de manera oberta i reflexiva.**

ENTREVISTA A MAR SUREDA PERELLÓ

Això inclou identificar les opinions, valors i interessos presents en els textos i com aquests reflecteixen o desafien les estructures de poder. Així doncs, la literacitat crítica planteja que el món és una sintaxi en general, en la qual cada cosa que trobem té un significat, cal llegir-lo i interpretar-lo.

- **Ens podries explicar què és el pensament tentacular i, sobretot, com es relaciona amb l'experiència lectora?**

Tornat a la idea de coneixement interconnectat que plantejava a l'inici, la tentacularitat fa referència a una forma de pensar que s'estén en diferents direccions i connexions en lloc de seguir una forma de pensament lineal i jeràrquica.

La noció de pensament tentacular forma part de la ontoepistemologia proposada per Donna Haraway, biòloga i filòsofa feminista estatunidenca. En els seus estudis qüestiona els valors de l'humanisme dominant en la cultura occidental i ha estudiat les relacions entre humans i no humans. Haraway, sovint es serveix de metàfores y llenguatges que van desde la tecnociència a la literatura de ciència-ficció. Al seu llibre **Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene** (2016), planteja la idea de pensament tentacular. Amb aquesta idea, Haraway es refereix a la condició de relacionalitat ontològica que possibilita la vida; és a dir, existir i per ser fer-ho sempre amb: ser-amb. De la mateixa manera, per a ella l'exercici intel·lectual és pensar-amb, és a dir, assumir i reconèixer les influències dels altres en el nostre pensament. En lloc de seguir un camí recte i previsible, el pensament tentacular advoca per un enfocament que reconeix la naturalesa embullada i polifacètica dels problemes. Això pot implicar l'ús de metodologies mixtes i enfocaments iteratius en la investigació.

Portat a la investigació educativa, es tracta d'una perspectiva científica i social que reconeix la interdependència i la interconnexió de totes les formes de vida i elements de l'entorn. Per tant, permet entendre l'escola com un ecosistema viu que afecta i es afectat.

- **Al capítol segon de la tesi, parles de la lectura com un fenomen relacional i de configuració de mons. Ens en pots fer cinc cèntims. El format d'aquesta activitat és decisiu per enfocar aquests dos apartats de la tesi? Per què?**

La noció de "configuració de mons" de Karen Barad, física i teòrica feminista, es relaciona amb la seva teoria del realisme agencial. Barad, proposa que la realitat no és una entitat fixa, sinó que es configura a través de les interaccions entre matèria i discurs. Aquesta perspectiva es basa en la idea de enredo o entanglement, que subratlla la inseparabilitat entre els mons natural i social.

Això implica que les identitats i les realitats es creen i es transformen constantment a través de les interaccions (o intra-accions diu ella) entre éssers y fenòmens.

ENTREVISTA A MAR SUREDA PERELLÓ

FLD es caracteritza per ser un projecte en el qual intervenen pràctiques de diverses disciplines. Llengua i literatura, per descomptat, però també disseny gràfic, arts visuals, música i dansa. I a cada edició es transformen i inclouen noves aportacions. En aquest context, la lectura no és simplement un acte de descodificació de text, sinó una pràctica que configura mons a través de les interaccions entre el lector, el text i el context social.

Les hibridacions que es produeixen en les pràctiques escolars, on els estudiants aporten les seves vivències i sabers, exemplifiquen aquesta configuració de mons. La pròpia estructura del projecte permet que cada persona s'apropi a la lectura segons els seus interessos i necessitats, i aquest apropament singular actua per contagi amb altres participants. Cadascú pot construir el significat d'experiència lectora. Tant si volen llegir còmic, com si volen participar com a reporters audiovisuals, com si prefereixen ser mediadors i mediadores, en un moment o un altre, toparan amb la lectura, la pròpia o la de un altre i, en aquella trobada, passen coses. Això implica que la literacitat no és una entitat fixa, sinó que es manifesta de manera diversa segons els contextos i les interaccions.

És per això que el format d'aquesta activitat és decisiu per enfocar aquests dos apartats de la tesi perquè permet explorar com les pràctiques lectores configuren mons i identitats. Reflexionar sobre la història de la lectura i la seva conceptualització, com suggereix Jouve-Martín (2009), ajuda a entendre com les estructures ideològiques influeixen en les pràctiques lectores. Així, la lectura esdevé una eina per subvertir les construccions político-ideològiques dominants i promoure una comprensió més inclusiva i diversa de la literacitat.

- **Què creus que fora el més interessant de la teva investigació a l'hora de tenir-ho en compte a les aules de secundària i batxillerat dels nostres centres?**

Per afegir alguns punts més, no sé si és exactament el més interessant, però sí que és el que m'agradaria poder transmetre, o que la tesi servís en certa manera per això.

En diverses jornades i sessions on s'ha presentat el projecte, una de les preocupacions recurrents que planteja el professorat és com les tecnologies digitals presenten desafiaments cada cop més grans en la promoció de la lectura. Els estudiants van compartir que les plataformes digitals faciliten l'accés a una gran quantitat de recursos de lectura, eliminant barreres geogràfiques i econòmiques. També van destacar la necessitat d'autoregular-se per evitar distraccions i la importància de reconèixer que la lectura no té un únic format.

Pensar la literatura i la lectura en clau competencial implica pensar necessàriament en la persona que llegeix. Així doncs, implica que aquells que ens dediquem a promoure, estudiar i divulgar la lectura, pensem en quin tipus de lector ens imaginem. En com volem o creiem que cal relacionar-se amb la lectura. Però aquestes preguntes, si bé necessàries, comporten cert risc de caure en trampes i prejudicis. Precisament un dels aportacions que més valora

ENTREVISTA A MAR SUREDA PERELLÓ

l'alumnat de First (Literary) Dates és que, a priori, no es parteix d'una idea de com ha de ser la persona que llegeix. Sinó que, al contrari, convida a que cada participant ho descobreixi. Això convida a pensar que, perquè l'experiència lectora s'esdevingui, cal reconèixer l'Altre, assumir que potser el que li agrada llegir, d'entrada, és totalment diferent al que pensem o creiem que li convé llegir, però com van assenyalar els alumnes en diverses ocasions, per començar a llegir, l'important és llegir.

En aquest sentit, és crucial que els projectes educatius no es basin només en la innovació digital, sinó que siguin multimodals per assegurar que tots els estudiants tinguin accés a recursos adequats. Això inclou la creació de recursos i iniciatives que contemplin les particularitats de cada context sense limitar les oportunitats per a l'aprenentatge.

A més, **per tal que la lectura esdevingui una eina efectiva per a la configuració de mons i la transformació de la realitat educativa, és necessari un suport integral i continuat al professorat, tot reconeixent la seva tasca i proporcionant-los els recursos i el temps necessaris per dur a terme aquests projectes amb èxit.**

L'acompanyament lector, doncs, és una responsabilitat multidireccional, en la qual s'entrellacen els punts clau de la competència lectora, juntament amb la cultura i saber de cada participant, és en l'escolta i l'atenció on també s'obren mons per a la lectura.

Joan Tronto deia que la noció de responsabilitat exigeix una constant cura i una constant avaluació. En el cas de FLD, això es reflecteix, per una banda, en les mediacions literàries entre l'alumnat participant. Sentir-se escoltades, reconegudes i respectades en múltiples nivells, les anima a llegir. Així doncs, la mediació literària, en el cas de FLD, es constitueix des d'una lògica de horitzontalitat i trobada no autoritària, però sí acompanyada per persones que guien, dinamitzen i avaluen. FLD es sosté gràcies a la implicació de moltes persones. Evidentment per l'alumnat que hi participa, però també per la dedicació incansable del professorat.

Per una banda, aquest entusiasme és un motor de canvi que pot transformar la relació dels estudiants amb la lectura, convertint-la en una experiència significativa i enriquidora. No obstant això, aquest entusiasme també pot ser una eina de dos talls. Com assenyala Remedios Zafra (2017), la manca de suport institucional i la càrrega addicional de treball poden portar a la fatiga i al desgast del professorat. Una dedicació que no sempre ve acompanyada de recursos. Per evitar això, és fonamental que les institucions educatives reconeguin i valorin l'esforç addicional dels docents, no només amb mencions simbòliques, sinó també amb incentius i suports econòmics. De fet, una dels reconeixements dels últims anys ha estat precisament al configuració del seminari de l'ICE.

ENTREVISTA A MAR SUREDA PERELLÓ

- **Fins a quin punt és central la relació que s'estableix entre la lectura i les diferents produccions i mediacions audiovisuals que se'n deriven? Com a docents, hem de fer èmfasi en aquest aspecte?**

Vincular la cultura visual a les experiències lectores suposa, en primer lloc, obrir-se a una reflexió sobre el lloc de les imatges en la configuració de les literacitats. La investigació recull com les literacitats multimodals, que integren text, imatge, so i altres mitjans, permeten interactuar amb la lectura des de contextos i experiències situades i específiques.

I en aquesta iniciació, la relació i el pensament en imatges pot ser un camí fructífer, i no pas tot el contrari.

Concretament, el cinema i l'audiovisual esdevenen un dispositiu d'apropament a la lectura. Segons l'experiència compartida pels participants, les pel·lícules basades en llibres no dissuadeixen d'apropar-se, després del visionat, a l'obra literària. Tot el contrari, el format fílmic suposa un primer filtre d'interès i completa l'experiència lectora. Tal com assenyalen, els permet establir diferents fils d'imaginació i referencialitat. D'una banda, gaudeixen de l'experiència fílmica i aquesta activa les ganes de més, fet que els porta a llegir. I un cop completada la lectura, són capaços de discernir què els aporta una experiència o una altra, establint també els encreuaments significatius. Així doncs, estem davant un cas que evidencia que l'audiovisual no perjudica el literari, sinó que l'alimenta i reconfigura. Obrint, a més, una possibilitat de trobada entre les diferents generacions del nucli familiar.

Això, sumat a la posada en comú a classe de les lectures i a les produccions audiovisuals que se'ls encarrega, com per exemple fer bibliotràiler per fer difusió de les lectures o gravar petites càpsules de recomanació, els permet, segons explicaven, sentir-se part del procés, però sobretot sentir que el que pensen, com ho pensen i com ho mostraven tenia rellevància per al projecte i per a altres persones que volguessin iniciar-se en la lectura.

Per compte propi investiguen estratègies, gèneres i referents que els permeten vincular els seus interessos i experiències quotidianes amb els aprenentatges acadèmics. Per a això, i com mostren els bibliotràilers, l'avaluació de les competències i la producció de contingut multimodal requereix enfocaments reflexius en els quals l'alumnat pugui reconèixer i compartir el procés que s'ha seguit. D'aquí la importància que no es tracta només d'una metodologia de producció, sinó que les estratègies artístiques i la cultura visual operen com a llenguatges en si mateixos que es consoliden quan es reflexiona sobre això, és a dir, no només quan es mostra el resultat o producte, sinó que aquest és el punt de partida per pensar el fenomen d'aprenentatge.

Amb tot això, es fa evident la necessitat manifestada pel professorat d'introduir a les aules els recursos tecnològics i formatius que permetin arribar a solucions intermedials. Ja que, si no, correm el risc de generar bretxes digitals i materials que impedeixen els resultats anteriors, ja que l'alumnat no es una massa homogènia, i no tothom té accés a recursos

ENTREVISTA A MAR SUREDA PERELLÓ

determinats. Per tant, en aquest sentit, considero que l'experiència de FLD demostra una interacció pràctica i realista amb la tecnologia i la digitalització a les aules, utilitzant-se no pel simple fet d'usar-la, sinó amb un propòsit clar i significatiu i sobretot no indispensable per la participació.

- **Ens pots dir quin és l'aprenentatge o la reflexió més sorprenent que t'ha generat la investigació en relació al tema d'estudi?**

Que la experiència lectora es co-construeix amb la experiència d'existir i que aquesta existència es vegi reconeguda i mirada. En aquest sentit, l'estructura i l'enfocament del projecte els permet explorar i ser autors del seu procés d'exploració lectora.

A les valoracions de l'alumnat es fa palès com la possibilitat d'escollir sense sentir vergonya o complex per qüestions de classe, capital cultural o nivell de comprensió, permet fer la primera passa per endinsar-se en el món de la lectura durant l'etapa de secundària.

Així doncs, la investigació, però sobretot les persones que l'han fet possible amb les seves experiències i històries, m'han ensenyat com la lectura es un procés d'emancipació i de cura al mateix temps. Precisament un dels aspectes més valorats per part de l'alumnat és que els menús literaris acullen propostes amb les quals se senten connectats. Propostes que, també gràcies a l'acompanyament del professorat, els permeten reflexionar sobre els seus contextos, coneixements i pràctiques, sense invalidar els seus sabers previs. Tal com es evidencia en els testimonis de l'alumnat, el que troben en les lectures i el que troben a faltar en les mateixes, els permet qüestionar i desafiar els codis de representació social i els discursos dominants que subjauen en el contingut.

Per això, la promoció de l'experiència lectora es torna també un acte de cura que no amaga el rebuig que senten alguns alumnes cap als llibres, sinó que ofereix ambients on es propicia la trobada i l'intercanvi d'experiències per anar més enllà d'estereotips o classificacions determinades reduint així les pressions per conformar identitats rígides que limiten la possibilitat d'aprenentatge.